

Scientific Journal of

Sustainable Development of Geographical Environment

Vol. 7, No. 13, Summer 2025

Original Article

Role of Urban Development in Preservation and Expansion of Local Culture and Identity (Case study: Khaniabad Neighborhood of Tehran)

Sana Mohammadi¹, Mahmoud Rahimi¹, Gholamreza Latifi², Milad Babaei Eliasi^{3*}

¹ Department of Urban Planning, Faculty of Architecture and Urban Planning, Islamic Azad University of Central Tehran, Tehran, Iran

² Department of Social Planning, Faculty of Social Sciences, Allameh Tabatabaie University of Tehran, Tehran, Iran

³ Department of Urban Planning, Faculty of Architecture and Art, University of Guilan, Rasht, Iran

Absratct

Background and Purpose: One of the most important challenges of urban development is its impact on local identity and culture. In many cases, urbanization occurs without considering the cultural and social characteristics of old areas, which can lead to a decrease in residents' sense of belonging, weakening local identity, and the loss of historical and cultural values. Khani Abad neighborhood of Tehran, which has a rich historical and cultural background, has undergone extensive changes in recent years. Accordingly, the present study, by examining the case of Khani Abad neighborhood in Tehran, answers these questions: To what extent has urban development affected the preservation and expansion of local culture and identity? And which development factors have had the greatest impact on the cultural changes in this neighborhood?

Methodology: The present research is applied in terms of purpose and the research method is survey and descriptive-analytical due to the nature of the subject and the components under study and the approach governing this research in terms of the type of method. The data collection method is documentary-library materials (books, articles, theses, etc.) and field observations (questionnaires). This means that by examining documents and writings of various experts, an attempt has been made to assess the role and impact of urban development on the preservation and development of local culture and identity in the Khani Abad neighborhood of Tehran. After a comprehensive review of the research literature, the most important indicators of the impact of urban development on the preservation and expansion of culture and identity were identified based on various sources studied. The statistical population of the research was all citizens living in the Khani Abad neighborhood, of which 100 people were randomly selected as the sample size of this research. Next, in order to ensure the validity of the questionnaire, as well as the selected indicators and items, it was provided to 7 professors and researchers in urban planning and urban geography, and after applying their opinions, the questionnaire was finally revised and approved. Also, the structural equation model method in the Smart PLS software was used to analyze the data and answer the main research question. It should be noted that this software is compatible with partial least squares modeling.

Findings and Discussion: The results of this study show that urban development in Khani Abad has had positive effects on all social, economic, environmental, and physical dimensions. However, social and physical dimensions have played a more prominent role in this process, considering the path coefficients and higher t-statistic values. This is while economic and environmental dimensions, although they have a positive and significant effect, have played a lesser role in maintaining the neighborhood's identity. Finally, these results indicate that paying more attention to social and physical dimensions can be more important in the urban development process, especially in neighborhoods with historical and cultural identity. Also, according to the research findings, it should be said that although the urban development process has brought improvements in the quality of life and the promotion of infrastructure indicators, without considering cultural and social components, it can lead to the gradual erosion of local identity and the weakening of social capital. The results indicate that social and physical components have had a deeper impact on maintaining or weakening neighborhood identity compared to other dimensions.

Conclusion: The results of this study show that urban development in Khani Abad neighborhood of Tehran in recent years has created significant changes in physical, social, economic and cultural dimensions. On the one hand, these developments have led to improved infrastructure, increased access to amenities and improved quality of life for residents, and on the other hand, they have created unwanted changes in local identity and social relations of residents.

Keywords: Urban Development, Culture, Identity, Khaniabad Neighborhood, Tehran

Citation: Mohammadi, S., Rahimi, M., Latifi, Gh. & Babaei Eliasi, M., (2025). The role and impact of urban development on the preservation and expansion of local culture and identity (Case study: Khaniabad neighborhood of Tehran). *Sustainable Development of Geographical Environment*: Vol. 7, No. 13, (77-90). <https://doi.org/10.48308/sdge.2025.239262.1244>

Received: 23/03/2025

Revised: 12/06/2025

Accepted: 18/06/2025

* Corresponding Author's Email: babayi.milad72@gmail.com

Copyright: © 2025 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

مقاله پژوهشی

نقش توسعه شهری در حفظ و گسترش فرهنگ و هویت محلی

(مطالعه موردی: محله خانی آباد تهران)

سنا محمدی^۱، محمود رحیمی^۱، غلامرضا لطیفی^۲، میلاد بابایی الیاسی^۳

۱. گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی تهران مرکز، تهران، ایران

۲. گروه برنامه‌ریزی اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبائی تهران، تهران، ایران

۳. گروه شهرسازی، دانشکده معماری و هنر، دانشگاه گیلان، رشت، ایران

چکیده

پیشینه و هدف: یکی از مهم‌ترین چالش‌های توسعه شهری، تأثیر آن بر هویت و فرهنگ محلی است. در بسیاری از موارد، گسترش شهرنشینی بدون در نظر گرفتن ویژگی‌های فرهنگی و اجتماعی مناطق قدیمی صورت می‌گیرد که این امر می‌تواند منجر به کاهش احساس تعلق ساکنان، تضعیف هویت محلی و از بین رفتن ارزش‌های تاریخی و فرهنگی شود. محله خانی‌آباد تهران که از پیشینه تاریخی و فرهنگی غنی برخوردار است، در سال‌های اخیر دستخوش تحولات گسترده‌ای شده است. بر این اساس، پژوهش حاضر با بررسی موردی محله خانی‌آباد تهران، به این پرسش‌ها پاسخ می‌دهد که توسعه شهری تا چه میزان بر حفظ و گسترش فرهنگ و هویت محلی تأثیرگذار بوده است؟ و کدام عوامل توسعه‌ای بیشترین تأثیر را بر تغییرات فرهنگی این محله داشته‌اند؟

روش‌شناسی: پژوهش حاضر به لحاظ هدف، کاربردی بوده و روش تحقیق به دلیل ماهیت موضوع و مؤلفه‌های مورد بررسی و رویکرد حاکم بر این پژوهش از نظر نوع روش، پیمایشی و توصیفی - تحلیلی می‌باشد. شیوه گردآوری داده‌ها مطالب اسنادی - کتابخانه‌ای (کتاب، مقاله، پایان‌نامه و...) و برداشت‌های میدانی (پرسش‌نامه) است. بدین معنی که با بررسی اسناد و مدارک و نوشته‌های صاحب‌نظران مختلف سعی شده است تا نقش و تأثیر توسعه شهری بر حفظ و گسترش فرهنگ و هویت محلی در محله خانی‌آباد تهران مورد سنجش قرار گیرد. پس از مروری جامع بر ادبیات تحقیق، مهم‌ترین شاخص‌های تأثیر توسعه شهری بر حفظ و گسترش فرهنگ و هویت براساس منابع مختلف مطالعه شده، شناسایی گشت. جامعه آماری پژوهش، تمامی شهروندان ساکن در محله خانی‌آباد بودند که ۱۰۰ نفر به عنوان حجم نمونه این پژوهش به صورت تصادفی انتخاب شدند. در ادامه به منظور مطمئن شدن روایی پرسش‌نامه و همچنین شاخص‌ها و گویه‌های انتخاب شده، در اختیار ۷ نفر از اساتید و پژوهشگران شهرسازی و جغرافیای شهری قرار گرفت و پس از اعمال نظرات آن‌ها، در نهایت پرسش‌نامه اصلاح و تأیید شد. همچنین تجزیه و تحلیل داده‌ها و پاسخگویی به سؤال اصلی پژوهش از روش مدل معادلات ساختاری در نرم‌افزار Smart PLS استفاده شده است. لازم به ذکر است که این نرم‌افزار منطبق بر مدل یابی حداقل مربعات جزئی می‌باشد.

یافته‌ها و بحث: نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که توسعه شهری در خانی‌آباد تأثیرات مثبتی بر تمامی ابعاد اجتماعی، اقتصادی، زیست‌محیطی و کالبدی داشته است. با این حال، ابعاد اجتماعی و کالبدی با توجه به ضرایب مسیر و مقادیر آماره t بالاتر، نقش برجسته‌تری در این فرآیند ایفا کرده‌اند. این در حالی است که ابعاد اقتصادی و زیست‌محیطی، هرچند تأثیر مثبت و معناداری دارند، نقش کمتری در حفظ هویت محله ایفا کرده‌اند. در نهایت، این نتایج بیانگر آن هستند که توجه بیشتر به ابعاد اجتماعی و کالبدی می‌تواند در فرآیند توسعه شهری به‌ویژه در محله‌های با هویت تاریخی و فرهنگی اهمیت بیشتری داشته باشد. همچنین با توجه به یافته‌های پژوهش، باید گفت که فرآیند توسعه شهری اگرچه بهبودهایی در کیفیت زندگی و ارتقای شاخص‌های زیربنایی را به همراه داشته، اما بدون در نظر گرفتن مؤلفه‌های فرهنگی و اجتماعی، می‌تواند به فرسایش تدریجی هویت محلی و تضعیف سرمایه اجتماعی منجر شود. نتایج حاکی از آن است که مؤلفه‌های اجتماعی و کالبدی در مقایسه با سایر ابعاد، تأثیر عمیق‌تری بر حفظ یا تضعیف هویت محله داشته‌اند.

نتیجه‌گیری: نتایج نشان می‌دهند که توسعه شهری در محله خانی‌آباد تهران در سال‌های اخیر، تحولات قابل‌توجهی در ابعاد کالبدی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی ایجاد کرده است. از یک‌سو، این تحولات به بهبود زیرساخت‌ها، افزایش دسترسی به امکانات رفاهی و ارتقای کیفیت زندگی ساکنان منجر شده است و از سوی دیگر، تغییرات ناخواسته‌ای در هویت محلی و روابط اجتماعی ساکنان به وجود آورده است.

واژه‌های کلیدی: توسعه شهری، فرهنگ و هویت محلی، محله خانی‌آباد تهران

مقدمه

توسعه شهری یکی از پدیده‌های مهم و اجتناب‌ناپذیر در دنیای مدرن است که تأثیرات عمیقی بر جنبه‌های مختلف زندگی اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی دارد. این فرایند، به‌ویژه در کلان‌شهرهایی مانند تهران، با تغییرات گسترده‌ای در ساختار شهری، کاربری اراضی، سبک زندگی، فضاهای شهری و تعاملات اجتماعی همراه بوده است (Karami, 2021). بااین‌حال، یکی از مهم‌ترین چالش‌های توسعه شهری، تأثیر آن بر هویت و فرهنگ محلی است. در بسیاری از موارد، گسترش شهرنشینی بدون در نظر گرفتن ویژگی‌های فرهنگی و اجتماعی مناطق قدیمی صورت می‌گیرد که این امر می‌تواند منجر به کاهش احساس تعلق ساکنان، تضعیف هویت محلی و از بین رفتن ارزش‌های تاریخی و فرهنگی شود (Zali and Ashrafi, 2013). همچنین توسعه شهری می‌تواند هم تهدیدکننده و هم تقویت‌کننده هویت و فرهنگ محلی باشد. درحالی‌که شهرنشینی سریع، خطر نابودی میراث فرهنگی را به دنبال دارد، ادغام فرهنگ در برنامه‌ریزی و طراحی شهری، راهی برای ایجاد شهرهایی پایدار و پرنشاط فراهم می‌آورد (Fu, et al, 2023).

اهمیت بررسی تأثیر توسعه شهری بر هویت و فرهنگ محلی از دو جنبه نظری و عملی قابل توجه است. از جنبه نظری، این مطالعه می‌تواند به غنی‌تر شدن ادبیات علمی در حوزه برنامه‌ریزی شهری، جامعه‌شناسی شهری و مطالعات فرهنگی کمک کند (Loughran, 2018). از جنبه عملی، یافته‌های این تحقیق می‌تواند راهکارهای مفیدی برای مدیران شهری، برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران ارائه دهد تا در فرآیند توسعه، هویت محلی را به‌عنوان یک سرمایه اجتماعی و فرهنگی در نظر بگیرند (Li, et al, 2020). مطالعات پیشین نشان داده‌اند که مدیریت شهری مبتنی بر مشارکت شهروندان، حفظ معماری بومی، ایجاد فضاهای عمومی متناسب با فرهنگ محلی و تقویت تعاملات اجتماعی می‌تواند از تأثیرات منفی توسعه شهری بر هویت محلی بکاهد (Rossi and Attaianese, 2023). لذا ادغام هویت فرهنگی در فضاهای عمومی شهری از طریق فرایندهای مشارکتی، پیوستگی و تعلق محلی را تقویت می‌کند و از یکنواخت شدن فرهنگی جلوگیری می‌کند (Jiménez-Caldera, et al, 2024). به‌طور کلی مشارکت ذینفعان محلی به تضمین این امر کمک می‌کند که توسعه شهری منعکس‌کننده ارزش‌ها و هویت جامعه باشد (Paunovic, et al, 2023).

محله خانی‌آباد تهران که از پیشینه تاریخی و فرهنگی غنی برخوردار است، در سال‌های اخیر دستخوش تحولات گسترده‌ای شده است. افزایش تراکم ساختمانی، تغییر کاربری اراضی و اجرای پروژه‌های عمرانی، باعث تغییرات عمیقی در ساختار اجتماعی این محله شده است. از یک‌سو، این تغییرات فرصت‌هایی را برای بهبود زیرساخت‌ها و افزایش رفاه ساکنان فراهم کرده است و از سوی دیگر، باعث شده تا برخی از عناصر هویت محله‌ای مانند معماری سنتی، تعاملات اجتماعی و سبک زندگی بومی تحت تأثیر قرار گیرد. لذا با توجه به این‌که توسعه شهری با سرعتی فزاینده در حال دگرگون ساختن ساختارهای کالبدی و اجتماعی محلات تاریخی است، ضروری است که تأثیرات این فرایند بر هویت و فرهنگ محلی به‌طور علمی بررسی شود. بررسی این موضوع می‌تواند به درک بهتر از چگونگی تعامل میان توسعه فیزیکی و پویایی‌های فرهنگی در محلاتی مانند خانی‌آباد تهران بینجامد. بر این اساس، این پژوهش به دنبال پاسخگویی به پرسش‌هایی ذیل می‌باشد: توسعه شهری در محله خانی‌آباد تهران چه تأثیری بر حفظ و تغییر مؤلفه‌های فرهنگی و هویت محلی این محله داشته است؟ کدام‌یک از ابعاد توسعه (کالبدی، اجتماعی، اقتصادی، زیست‌محیطی) نقش مؤثرتری در حفظ هویت محله خانی‌آباد ایفا کرده‌اند؟ لذا نتایج این مطالعه می‌تواند به طراحی سیاست‌های توسعه پایدار شهری کمک کند که علاوه بر بهبود زیرساخت‌ها و پیشرفت اقتصادی، بر حفظ هویت فرهنگی و اجتماعی محلات سنتی نیز تأکید داشته باشد.

توسعه شهری به فرآیند گسترش و تغییر در ساختار شهرها اشاره دارد که معمولاً با رشد اقتصادی، جمعیتی و زیرساختی همراه است. این توسعه در پاسخ به نیازهای اقتصادی، اجتماعی و فنی جامعه صورت می‌گیرد و باعث تغییر در بافت فیزیکی و فضایی شهر می‌شود. هدف اصلی توسعه شهری، بهبود کیفیت زندگی شهروندان از طریق ایجاد فرصت‌های اقتصادی و بهبود زیرساخت‌هاست. با این حال، توسعه شهری بدون برنامه‌ریزی مناسب می‌تواند منجر به نابودی هویت

محلی و فرهنگی مناطق شود. توسعه شهری نه تنها بر فرهنگ و هویت محلی تأثیر می‌گذارد، بلکه بر محیط‌زیست نیز اثرات قابل توجهی دارد. یکی از چالش‌های اصلی توسعه شهری، تضمین پایداری محیطی در عین گسترش شهرها است. رشد سریع جمعیت و گسترش زیرساخت‌ها می‌تواند به تخریب منابع طبیعی و کاهش کیفیت محیط‌زیست منجر شود. برای مقابله با این مشکلات، مفاهیم نوین توسعه شهری پایدار بر ایجاد فضاهای سبز، مدیریت بهینه منابع و کاهش اثرات زیست‌محیطی توسعه تأکید دارند. این نوع توسعه نه تنها کیفیت زندگی شهروندان را بهبود می‌بخشد بلکه به حفظ تعادل میان شهر و طبیعت کمک می‌کند (Pourmohammadi, 2022).

توسعه شهری علاوه بر جنبه‌های فیزیکی و اقتصادی، تأثیرات فرهنگی قابل توجهی دارد. فرهنگ و هویت محلی، متشکل از عادات، آداب و رسوم، زبان، معماری و سنت‌های محلی، به عنوان عناصر کلیدی جامعه، می‌توانند تحت تأثیر این توسعه قرار گیرند. بسیاری از جوامع محلی به دلیل فشارهای توسعه و مدرنیزاسیون، با خطر از دست دادن این عناصر فرهنگی مواجه هستند. اگرچه توسعه شهری به‌طور بالقوه می‌تواند فضایی برای گسترش فرهنگ محلی فراهم کند، بدون توجه به ویژگی‌های بومی، ممکن است باعث تضعیف آن شود (Bazi, 2023). یکی از عوامل مهم در تغییرات هویتی ناشی از توسعه شهری، جهانی‌شدن است. جهانی‌شدن باعث همگرایی فرهنگی در مقیاس جهانی شده و فرهنگ‌های محلی را تحت فشار قرار داده است. با ورود فرهنگ‌های جهانی به شهرها، به ویژه از طریق رسانه‌ها، شبکه‌های اجتماعی و کالاهای مصرفی، هویت‌های محلی در معرض خطر همسان‌سازی قرار می‌گیرند. در چنین شرایطی، حفظ و تقویت عناصر هویتی در مقابل موج جهانی‌شدن به یکی از چالش‌های اصلی شهرها تبدیل می‌شود (Asongu and Odhiambo, 2024). زیرساخت‌های شهری مانند خیابان‌ها، ساختمان‌ها و فضاهای عمومی نقشی اساسی در بازنمایی هویت فرهنگی و محلی دارند. معماری بومی، بازارهای محلی و مراکز فرهنگی می‌توانند به عنوان نمادهای هویتی یک منطقه در نظر گرفته شوند. توسعه شهری مدرن گاه این زیرساخت‌ها را به نحوی تغییر می‌دهد که بافت‌های فرهنگی و تاریخی شهرها از بین می‌رود. به همین دلیل، باید میان نیاز به توسعه زیرساخت‌ها و حفظ نمادهای فرهنگی توازن برقرار شود (Li, et al. 2020).

مشارکت فعال جوامع محلی در فرآیندهای توسعه شهری می‌تواند به حفظ و گسترش فرهنگ و هویت محلی کمک کند. هنگامی که مردم محلی در تصمیم‌گیری‌های شهری نقش داشته باشند، احتمال بیشتری برای حفظ ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی خود دارند. این مشارکت می‌تواند به صورت حمایت از برنامه‌های شهری که به حفظ آثار تاریخی و فرهنگی کمک می‌کنند یا تشویق به استفاده از معماری بومی و محلی در پروژه‌های جدید باشد. در واقع، توسعه شهری موفق باید هم‌زمان با حفظ هویت محلی پیش رود (Caprar and Walker, 2024). توسعه شهری اگر به درستی مدیریت نشود، می‌تواند تهدیدی برای فرهنگ‌های بومی باشد؛ اما این فرآیند همچنین فرصت‌هایی برای گسترش و زنده نگه‌داشتن این فرهنگ‌ها فراهم می‌کند. شهرها می‌توانند با ترکیب عناصر مدرن و سنتی، به یک مدل پایدار از توسعه دست یابند که نه تنها فرهنگ بومی را حفظ کند بلکه به تقویت و گسترش آن کمک کند. برای این کار، ایجاد سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه‌ای که به حفظ و نمایش هویت محلی اهمیت دهند، ضروری است (Pourmohammadi, 2022).

در ادامه این بخش، پژوهش‌های بین‌المللی و داخلی مرتبط با تأثیر توسعه شهری بر فرهنگ و هویت محلی بررسی می‌شود. این مطالعات از جنبه‌های مختلفی مانند جهانی‌شدن، پایداری فرهنگی، مشارکت اجتماعی، معماری شهری و غیره به موضوع پرداخته‌اند.

پژوهشی با عنوان «نقش جهانی‌شدن در تعدیل اثر تخریب محیط‌زیست بر توسعه فراگیر انسانی» به بررسی نقش جهانی‌شدن در توسعه شهری و تأثیر آن بر جنبه‌های فرهنگی و اجتماعی پرداخته است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که جهانی‌شدن می‌تواند موجب کاهش تمایزهای فرهنگی در شهرها شده و به یکسان‌سازی الگوهای شهری منجر شود، اما در عین حال، اگر به درستی مدیریت شود، می‌تواند موجب حفظ و ارتقای هویت محلی گردد (Asongu and Odhiambo, 2024). تحقیقی با عنوان «هم‌افزایی تحقیقاتی بین پایداری و طراحی انسان‌محور: مروری بر ادبیات سیستماتیک»، تأثیر طراحی شهری بر مبنای نیازهای انسانی را مورد بررسی قرار داده است. این مطالعه تأکید دارد که

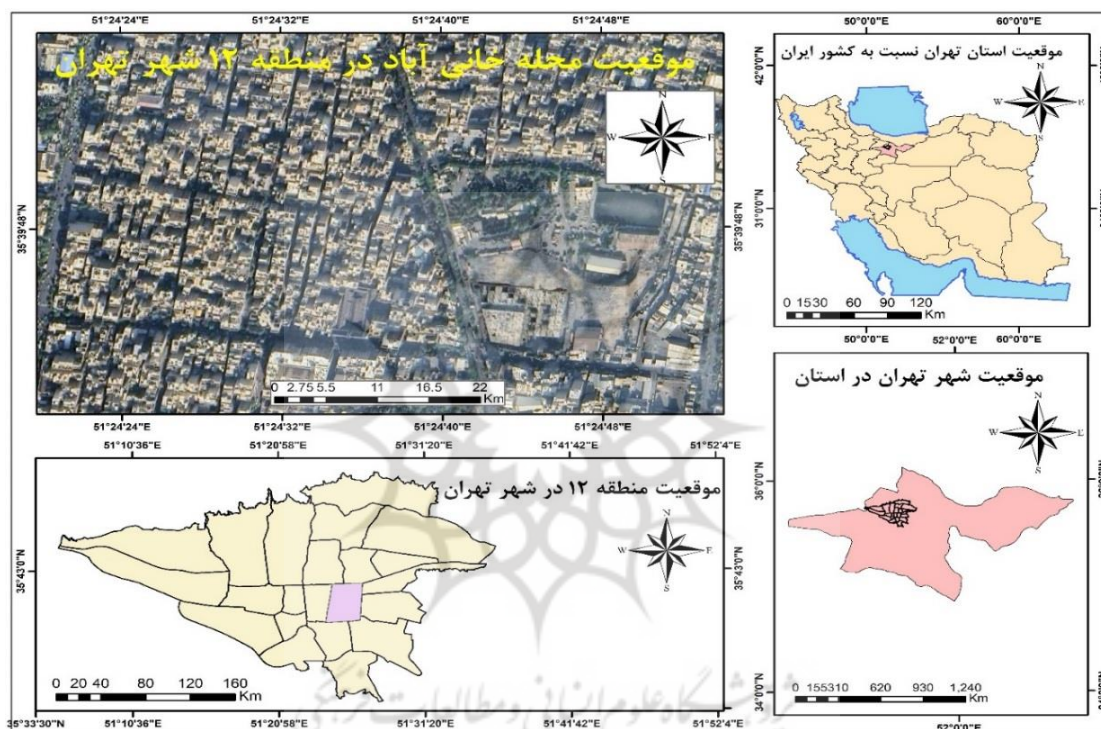
توسعه شهری اگر به گونه‌ای انجام شود که نیازهای فرهنگی، اجتماعی و محیطی مردم را در نظر بگیرد، می‌تواند به حفظ و تقویت هویت محلی کمک کند (Rossi and Attaianesi, 2023). در پژوهشی با عنوان «فرهنگ و هویت» به بررسی رابطه بین توسعه شهری و هویت فرهنگی در هنگ کنگ پرداخته شده است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که توسعه شهری باید با برنامه‌ریزی فرهنگی هماهنگ باشد تا از تضعیف ارزش‌های فرهنگی جوامع جلوگیری شود (Chan, 2022). مقاله‌ای با عنوان «پارک‌های شهری و مشکلات شهری: دیدگاهی تاریخی در توسعه فضای سبز به‌عنوان یک راه‌حل فرهنگی» به بررسی نقش فضاهای سبز شهری در حفظ و تقویت هویت فرهنگی پرداخته است. این پژوهش نشان می‌دهد که ایجاد و نگهداری پارک‌های شهری می‌تواند به افزایش تعاملات اجتماعی و حفظ ارزش‌های فرهنگی محلی کمک کند و از تغییرات سریع فرهنگی ناشی از توسعه بی‌برنامه شهری جلوگیری نماید (Loughran, 2018). در پژوهشی دیگر با عنوان «مشارکت جامعه در مدیریت میراث فرهنگی: مروری بر ادبیات سیستماتیک در مقایسه شیوه‌های چینی و بین‌المللی» به بررسی نقش مشارکت جامعه در مدیریت میراث فرهنگی و توسعه شهری پرداخته شد. این مطالعه نشان می‌دهد که مشارکت فعال شهروندان در تصمیم‌گیری‌های شهری، یکی از مؤثرترین راه‌ها برای حفظ فرهنگ و هویت محلی در برابر تغییرات ناشی از توسعه است (Li, et al, 2020). در پژوهشی تحت عنوان «ارزیابی نقش و تأثیر شورایاران محلی بر افزایش مشارکت شهروندان در مدیریت شهری محله‌محور» به این نتیجه دست یافتند که حضور شورایاران مشارکت فعال شهروندان در برنامه‌های شهری، نقش مهمی در حفظ هویت محله‌ای و جلوگیری از همگن‌سازی فرهنگی دارد. این مطالعه تأکید دارد که در برنامه‌ریزی شهری، سیاست‌گذاران باید مشارکت مردم را افزایش دهند تا هویت محلی در برابر تغییرات سریع شهرنشینی حفظ شود (Bazi, et al, 2017). در مقاله‌ای با عنوان «ارزیابی و تحلیل مؤلفه‌های مؤثر بر گرایش به رفتارهای مخرب و تأثیر آن بر مناطق شهری گرگان (بافت تاریخی)» مشخص شد که توسعه شهری نامتوازن و بدون در نظر گرفتن نیازهای فرهنگی و اجتماعی ساکنان، می‌تواند باعث بروز رفتارهای نابهنجار و کاهش تعاملات اجتماعی شود. این پژوهش پیشنهاد می‌کند که برنامه‌ریزی شهری باید تعادل بین رشد فیزیکی شهر و نیازهای فرهنگی و اجتماعی ساکنان برقرار کند (Sadeghi and Mousavi Parsaei, 2015). در پژوهشی دیگر با عنوان «مدرنیته و تأثیر آن بر هویت‌یابی زنان در فضاهای عمومی شهری» مشخص شد که تغییرات زیرساختی ناشی از توسعه شهری، مانند ایجاد مراکز تجاری و کاهش فضاهای عمومی سنتی، تأثیر مستقیمی بر تعاملات اجتماعی و هویت زنان دارد. این پژوهش پیشنهاد می‌کند که شهرسازی باید به گونه‌ای باشد که ضمن بهبود امکانات مدرن، هویت اجتماعی را نیز تقویت کند (Rashidi and Malek Hosseini, 2014). تحقیقی با عنوان «تأثیر محورهای شهری بر هویت شهر» نشان داده است که طراحی محورهای شهری و فضاهای عمومی می‌تواند تأثیر قابل‌توجهی بر حفظ هویت محلی داشته باشد. این مطالعه تأکید می‌کند که طراحی شهری اگر با در نظر گرفتن عناصر فرهنگی و تاریخی صورت گیرد، می‌تواند مانع از تضعیف هویت شهری شود و در عین حال موجب ارتقای تعاملات اجتماعی گردد (Naghahi, 2013). همچنین پژوهشی با عنوان «بررسی اثر جهانی‌شدن بر توسعه شهری» نشان داد که فرآیند جهانی‌شدن باعث ورود فرهنگ‌های خارجی به شهرها شده و در برخی موارد منجر به تغییر سبک زندگی و ارزش‌های فرهنگی می‌شود. این مطالعه بیان می‌کند که جهانی‌شدن، ضمن ایجاد فرصت‌هایی برای رشد اقتصادی، چالش‌هایی نیز در زمینه حفظ هویت محلی ایجاد کرده و می‌تواند موجب تضعیف سنت‌ها شود (Zali and Ashrafi, 2013).

با توجه به مطالعات پیشین، پژوهش حاضر از چندین جنبه دارای نوآوری است که آن را از سایر تحقیقات متمایز می‌کند: برخلاف بسیاری از پژوهش‌های پیشین که توسعه شهری را در مقیاس کلان بررسی کرده‌اند، این مطالعه با تمرکز بر محله خانی‌آباد تهران، تأثیرات توسعه شهری را در یک بستر فرهنگی و اجتماعی خاص مورد بررسی قرار می‌دهد. مطالعات قبلی بیشتر بر جنبه‌های کالبدی توسعه شهری تأکید داشته‌اند، این پژوهش علاوه بر آن، ابعاد اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی توسعه شهری را نیز بررسی می‌کند. این رویکرد چندبعدی در تحقیقات گذشته کمتر مورد توجه قرار

گرفته است. همچنین برخلاف بسیاری از تحقیقات که صرفاً به تحلیل داده‌ها پرداخته‌اند، این پژوهش راهکارهای عملی و بومی شده برای مدیران شهری، شهرداری و برنامه‌ریزان ارائه می‌دهد.

محدوده مورد مطالعه

محله خانی‌آباد، از محلات قدیمی تهران به شمار می‌رود که در ضلع جنوب غربی منطقه ۱۲ تهران واقع شده است. مساحت محدوده حدوداً ۱۲ هکتار بوده و نزدیک به ۴۰۰۰ نفر (۱۱۰۰ خانوار) در آن ساکن می‌باشند. محله خانی‌آباد، از جمله محله‌هایی است که موجودیت خود را به جابجایی بازوهای شهر تهران در دوران ناصری و گسترش شهر را به چهار جهت جغرافیایی به دست آورده است. این محله به تدریج به جای باغ‌ها و اراضی کشاورزی بخشی از تهران قدیم، شکل گرفت.

شکل ۱: محدوده مورد مطالعه (منبع: ترسیم نگارندگان، ۱۴۰۴)

روش‌ها

پژوهش حاضر به لحاظ هدف، کاربردی بوده و روش تحقیق به دلیل ماهیت موضوع و مؤلفه‌های مورد بررسی و رویکرد حاکم بر این پژوهش از نظر نوع روش، پیمایشی و توصیفی - تحلیلی می‌باشد. شیوه گردآوری داده‌ها مطالب اسنادی - کتابخانه‌ای (کتاب، مقاله، پایان‌نامه و...) و برداشت‌های میدانی (پرسش‌نامه) است. بدین معنی که با بررسی اسناد و مدارک و نوشته‌های صاحب‌نظران مختلف سعی شده است تا نقش و تأثیر توسعه شهری بر حفظ و گسترش فرهنگ و هویت محلی در محله خانی‌آباد تهران مورد سنجش قرار گیرد. پس از مروری جامع بر ادبیات تحقیق، مهم‌ترین شاخص‌های تأثیر توسعه شهری بر حفظ و گسترش فرهنگ و هویت براساس منابع مختلف مطالعه شده، شناسایی شد. جامعه آماری پژوهش، تمامی شهروندان ساکن در محله خانی‌آباد بودند که ۱۰۰ نفر به عنوان حجم نمونه این پژوهش به صورت تصادفی انتخاب شدند. در ادامه برای اطمینان از روایی پرسش‌نامه و همچنین شاخص‌ها و گویه‌های انتخاب شده، این موارد در اختیار ۷ نفر از اساتید و پژوهشگران شهرسازی و جغرافیای شهری قرار گرفت و پس از اعمال نظرات آن‌ها، در نهایت پرسش‌نامه اصلاح و تأیید شد. همچنین تجزیه و تحلیل داده‌ها و پاسخگویی به سؤال اصلی پژوهش از روش مدل

معادلات ساختاری در نرم افزار Smart PLS استفاده شده است. این نرم افزار منطبق بر مدل یابی حداقل مربعات جزئی است که دلایل استفاده از آن را می توان در موارد زیر جستجو کرد:

- عدم حساسیت به حجم نمونه کم؛
- عدم حساسیت به عدم نرمال بودن توزیع داده ها؛
- استفاده از مدل های اندازه گیری ترکیبی؛
- توانایی استفاده از مدل اندازه گیری تنها با یک سؤال؛
- توانایی این رویکرد و نرم افزارهای آن در پشتیبانی از متغیرهای تعدیل گر به معنای واقعی ساختاری؛
- اجرای مدلی که محقق خود آن را ساخته است (توسعه مدل جدید)؛
- به کارگیری مدل های بسیار پیچیده (Moradi, 2014).

با توجه به شروط بالا حتی اگر یک شرط از شروط بالا در پژوهش مطرح باشد محقق نیاز می بیند که از مدل یابی معادلات حداقل مربعات جزئی استفاده نماید.

یافته ها

جامعه آماری پژوهش حاضر، شامل ۱۰۰ نفر از ساکنان محله ی خانی آباد می باشند که به لحاظ جنسیت شامل ۳۸ نفر زن و ۶۲ نفر مرد می باشند و به لحاظ سنی نیز ۱۲ درصد بین ۲۲ تا ۳۰ سال، ۳۴ درصد سنی در حدود ۳۲ تا ۴۵ سال و نیز ۵۴ درصد سنی بالاتر از ۶۰ سال را دارا می باشند. همچنین در زمینه ی تحصیلات نیز ۴۵ درصد از ساکنان دیپلم و ۲۲ درصد لیسانس و مابقی پرسش دهندگان دارای مدرک فوق لیسانس می باشند.

پس از گردآوری داده های پرسشنامه و بیان آمار توصیفی، در جهت ارائه ی مدلی برای تأثیر توسعه ی شهری بر ابعاد مختلف توسعه از تأثیر بر بعد اجتماعی و حفظ هویت و فرهنگ محله خانی آباد از نرم افزار smartpls و مدل معادلات ساختاری حداقل مربعات جزئی pls-sem استفاده شده است. این روش، به عنوان یکی از رویکردهای نوین در تحلیل متغیرها، امکان بررسی و ارزیابی روابط میان متغیرهای پنهان و مشهود را فراهم می سازد. در این مدل، سه معیار اساسی برای سنجش و برازش مورد توجه قرار گرفته می گیرد: برازش اندازه گیری، برازش ساختاری و برازش کلی مدل. در ادامه، به تفصیل به هر یک از این معیارها مورد بررسی و به سنجش عمیق تر ابعاد مختلف آن ها خواهیم پرداخت. همچنین براساس متغیرهای پژوهش در این مدل ۵ بعد مورد بررسی قرار گرفته شده است که شامل: توسعه ی شهری، اقتصادی، اجتماعی، زیست محیطی و کالبدی می باشد. همچنین متغیرها براساس دسته بندی شامل دو نوع مستقل و وابسته هستند بر این اساس متغیر توسعه ی شهری متغیری از نوع مستقل و تأثیرگذار بوده و سایر متغیرها وابسته و تأثیرپذیر می باشند که به صورت دایره مشخص گردیده اند.

برازش اندازه گیری مدل (بیرونی)

در برازش مدل بیرونی به بررسی پایایی و روایی متغیرهای مکنون و مشاهده پذیر پژوهش و نیز بررسی شاخص های کلیدی پرداخته می شود. در جهت سنجش پایایی مدل آزمون های متعددی مورد بررسی قرار می گیرد که از جمله این معیارها عبارت است از: ضرایب بارهای عاملی، آلفای کرونباخ، پایایی ترکیبی (CR)^۱. همچنین در جهت بررسی روایی نیز از دو معیار استفاده می شود که روایی واگرا^۲ از طریق میانگین واریانس استخراج شده (AVE)^۳ و روایی همگرا^۴ از طریق آزمون فورنل و لارکر^۵، که در این پژوهش به بیان روایی واگرا پرداخته شده است.

براساس دیدگاه صاحب نظران، بارهای عاملی نمایانگر پیوند ژرف میان سازه ها و شاخص های متناظر با آن ها هستند. این بارها، به عنوان معیار اصلی استحکام روابط میان متغیرهای پنهان و آشکار، باید ارزشی برابر یا بیش از ۰/۴ داشته باشند تا از اعتبار ارتباطات در مدل اطمینان حاصل شود. همچنین آلفای کرونباخ، یکی از برجسته ترین شاخص های سنجش انسجام درونی سازه ها، میزان هم سویی و هماهنگی گویه ها با سازه های مربوطه را آشکار می سازد. چنانچه مقدار این

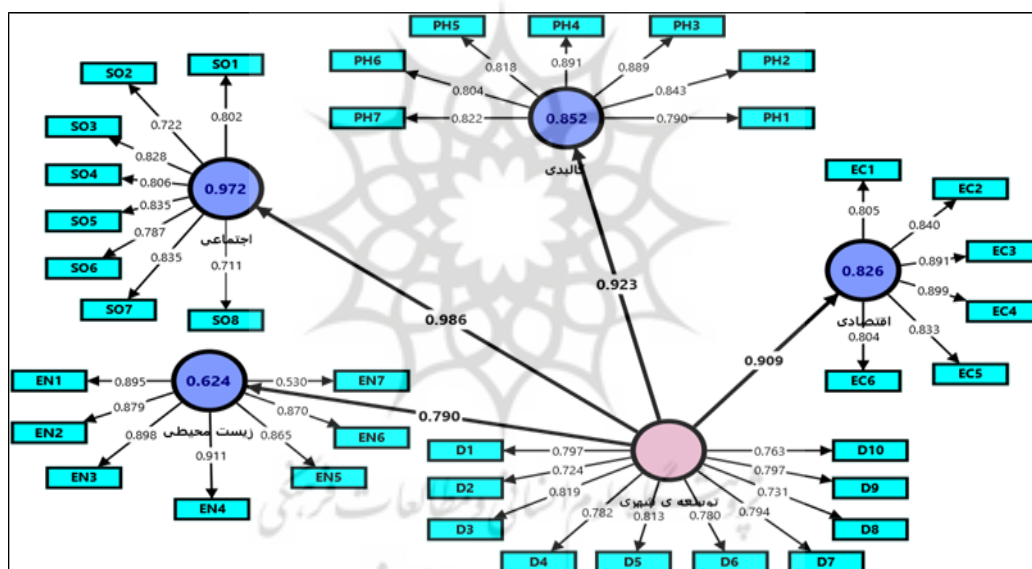
شاخص از ۰/۷ فراتر رود، نشان‌دهنده آن است که سازه‌ها با گویه‌های خود پیوندی قابل قبول و معنادار دارند. علاوه بر این، پایایی ترکیبی به عنوان معیاری تکمیلی در ارزیابی سازگاری درونی سازه‌ها مطرح است. این شاخص نیز باید مقداری بیش از ۰/۷ داشته باشد؛ چراکه مقادیر کمتر از این حد، نشانه‌ای از ضعف پایایی متغیرها محسوب می‌شود. شباهت ساختاری این معیار با آلفای کرونباخ، آن را به ابزاری مکمل برای ارزیابی مدل تبدیل کرده است. ضریب پایایی همگون (Rho) که گاه با نام دایلون-گولدشتاین^۶ شناخته می‌شود، دیگر معیار برجسته در ارزیابی پایایی درونی متغیرهاست. این ضریب زمانی می‌تواند مقبولیت مدل را تضمین کند که مقادیر آن فراتر از ۰/۷ باشد، چراکه این سطح نشانگر پایایی کافی در روابط مدل است. در حوزه روایی نیز، شاخص روایی همگرا (AVE) نمادی از میانگین واریانس تبیین شده میان هر سازه و شاخص‌های مرتبط با آن است. هنگامی که مقدار این شاخص از ۰/۵ بیشتر باشد، می‌توان به مناسب بودن میزان واریانس توضیح داده شده اطمینان داشت، چراکه این سطح از روایی، انسجام معنایی میان سازه و شاخص‌های آن را تضمین می‌کند.

بر اساس یافته‌های جدول ۱، برازش مدل بیرونی پژوهش نه تنها از نظر آماری پذیرفتنی است، بلکه نشان از انسجام مفهومی و ساختاری بالای ابزار سنجش دارد. نتایج به دست آمده گویای آن است که شاخص‌ها توانسته‌اند به درستی بازتاب‌دهنده سازه‌های نظری باشند و تفکیک مناسبی میان مفاهیم مختلف برقرار کنند. پایایی و روایی قابل قبول مدل بیانگر آن است که داده‌های گردآوری شده به طور معناداری توانسته‌اند سازه‌های پنهان را اندازه‌گیری کنند و این امر اعتبار نتایج تحلیلی بعدی، از جمله بررسی روابط ساختاری بین متغیرها را تقویت می‌کند. این سطح از کفایت اندازه‌گیری، امکان تفسیر دقیق تر یافته‌ها را فراهم می‌سازد و نشان می‌دهد که چارچوب مفهومی پژوهش از انسجام نظری و تجربی برخوردار بوده است.

جدول ۱: آزمون پایایی مدل (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۴)

ابعاد	گویه‌ها	بارهای عاملی	آلفای کرونباخ	پایایی ترکیبی (CR)	AVE	Rho-A
کالبدی	PH1	۰/۷۹۰	۰/۹۲۹	۰/۹۳۱	۰/۷۰۲	۰/۹۴۳
	PH2	۰/۸۴۳				
	PH3	۰/۸۸۹				
	PH4	۰/۸۹۱				
	PH5	۰/۸۱۸				
	PH6	۰/۸۰۴				
	PH7	۰/۸۲۲				
اجتماعی	SO1	۰/۸۰۲	۰/۹۱۴	۰/۹۱۶	۰/۶۲۷	۰/۹۳۱
	SO2	۰/۷۲۲				
	SO3	۰/۸۲۸				
	SO4	۰/۸۰۶				
	SO5	۰/۸۳۵				
	SO6	۰/۷۸۷				
	SO7	۰/۸۳۵				
	SO8	۰/۷۱۱				
اقتصادی	EC1	۰/۸۰۵	۰/۹۲۰	۰/۹۲۳	۰/۷۱۶	۰/۹۳۸
	EC2	۰/۸۴۰				
	EC3	۰/۸۹۱				
	EC4	۰/۸۹۹				
	EC5	۰/۸۳۳				
	EC6	۰/۸۰۴				
	EN1	۰/۸۹۵				
	EN2	۰/۸۷۹				

ابعاد	گویه‌ها	بارهای عاملی	آلفای کرونباخ	پایایی ترکیبی (CR)	AVE	Rho-A
زیست‌محیطی	EN3	۰/۸۹۸	۰/۹۲۹	۰/۹۴۹	۰/۷۱۴	۰/۹۴۵
	EN4	۰/۹۱۱				
	EN5	۰/۸۶۵				
	EN6	۰/۸۷۰				
	EN7	۰/۵۳۰				
توسعه شهری	D1	۰/۷۹۷	۰/۹۲۹	۰/۹۲۹	۰/۶۰۹	۰/۹۴۰
	D2	۰/۷۲۴				
	D3	۰/۸۱۹				
	D4	۰/۷۸۲				
	D5	۰/۸۱۳				
	D6	۰/۷۸۰				
	D7	۰/۷۹۴				
	D8	۰/۷۳۱				
	D9	۰/۷۹۷				
	D10	۰/۷۶۳				

شکل ۲: مدل مفهومی (ضرایب مسیر و بارهای عاملی) (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۴)

برازش ساختاری مدل (درونی)

در برازش ساختاری مدل به بیان روابط بین متغیرهای مکنون پرداخته می‌شود. برخی از معیارهای اصلی این بخش شامل ضریب تعیین (R^2)، ضرایب مسیر و F^2 می‌باشد که در این بخش در جدول ۲ آورده شده و ضرایب مسیر نیز در بخش آزمون نتایج مورد بررسی قرار گرفته شده است.

R Square یا به عبارتی ضریب تعیین، میزان تغییرات هریک از متغیرهای وابسته به وسیله متغیرهای مستقل در مدل را نشان می‌دهد. سه مقدار ۰/۱۹، ۰/۳۳ و ۰/۶۷ به ترتیب به عنوان مقادیر ضعیف، متوسط و قوی، ملاکی جهت برازش مدل می‌باشد. هرچه مقدار R^2 مربوط به سازه‌های درون‌زای مدل بیشتر باشد، نشان از برازش بهتر مدل است. همچنین مربع F یا F^2 یک اندازه‌گیری برای ارزیابی اثر متغیر مستقل بر متغیرهای وابسته در مدل است. این معیار این امکان را داده تا تأثیر متغیر مستقل را بر متغیرهای وابسته بسنجد که مقدار مناسب این معیار نیز باید بزرگ‌تر از ۰/۳۵ باشد تا میزان سطح مطلوب را نشان دهد؛ که نتایج حاصل در جدول زیر نشان می‌دهد که مقادیر عددی معیارها فراتر از حد مطلوب بوده و حاکی از برازش مناسب مدل دارد.

جدول ۲: ضرایب مسیر تحقیق (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۴)

مسیرها	f-square	R-square	R-square adjusted
توسعه‌ی شهری -> اجتماعی	۳۵/۱۱۹	۰/۹۷۲	۰/۹۷۲
توسعه‌ی شهری -> اقتصادی	۴/۷۶۲	۰/۸۲۵	۰/۸۲۶
توسعه‌ی شهری -> زیست‌محیطی	۱/۶۵۸	۰/۶۲۰	۰/۶۲۴
توسعه‌ی شهری -> کالبدی	۵/۷۵۴	۰/۸۵۰	۰/۸۵۲

برازش کلی مدل ساختاری (GOF)

این معیار به ارزیابی کلیت مدل‌های معادلات ساختاری تعلق دارد و به عنوان یک ابزار کلیدی در سنجش کیفیت برازش مدل‌ها شناخته می‌شود. این معیار از مجذور میانگین مقادیر R^2 در AVE حاصل می‌شود. همچنین فرمول محاسبه نیکویی برازش کلی مدل نیز به شرح زیر بوده که عبارت است از:

$$GOF = \sqrt{\text{average (AVE)} \times \text{average (R2)}}$$

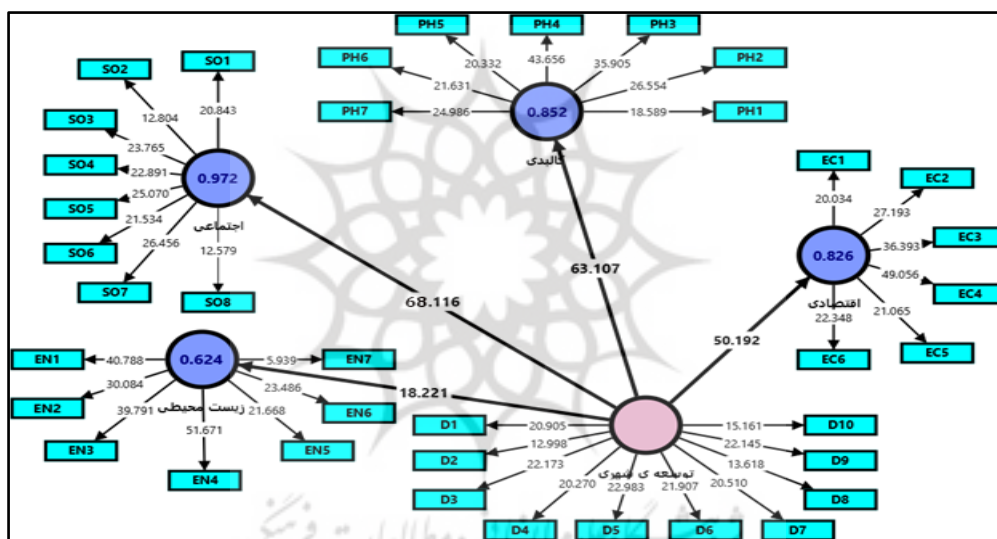
دامنه عددی این معیار در سه سطح مختلف از برازش مدل تعریف شده است: مقادیر کمتر از ۰/۱ نشان‌دهنده برازش ضعیف، مقادیر بیشتر از ۰/۲۵ نشان‌دهنده برازش متوسط و مقادیر بالاتر از ۰/۳۶ نشان‌دهنده برازش قوی هستند؛ که در این پژوهش، ضریب شاخص نیکویی برازش برابر با ۰/۶۶۳ محاسبه شده است؛ بنابراین چون مقدار حاصل شده برای GOF از ۰/۳۶ بزرگ‌تر است، نشان از برازش قوی و تأیید مدل مورد بررسی را دارد.

برای آزمودن متغیرها و بارهای عاملی در پژوهش از دستور بوت استرپینگ^۷ استفاده شده است. نتایج حاصل از عملیات بوت استرپینگ در این نرم‌افزار در جدول ۳ آورده شده است که در آن چهار مسیر مورد بررسی و برای هر یک از این مسیرها، شاخص‌های آماری محاسبه شده است. در مدل‌سازی معادلات ساختاری حداقل مربعات جزئی^۸ مقادیر T-Value میزان تأثیرگذاری متغیرها بر یکدیگر را نشان می‌دهند که اگر مقدار آماره‌ی T از ۱/۹۶ در سطح معنی‌داری P-value که میزان آن باید کمتر از ۰/۰۵ باشد بیشتر باشد نشان از تأثیرگذاری بیشتر و اگر کمتر از این مقدار باشد نمایانگر عدم تأثیرگذاری متغیرها می‌باشد. ضرایب مسیر که نمایانگر شدت رابطه‌ی بین دو متغیر است که میزان آن باید بیشتر از ۰/۵ باشد که با افزایش همچنین سطح این مقدار در ضرایب مسیر نشان دهنده‌ی افزایش اثرگذاری متغیرها بر یکدیگر است. با توجه به داده‌های ارائه‌شده در جدول ۳، می‌توان به وضوح مشاهده کرد که توسعه شهری تأثیرات معناداری بر تمامی ابعاد اجتماعی، اقتصادی، زیست‌محیطی و کالبدی دارد. این حقیقت به‌ویژه با توجه به مقادیر P-value که برای تمامی مسیرها کمتر از ۰/۰۵ گزارش شده است، به‌خوبی نمایان می‌شود و نشان‌دهنده وجود ارتباط آماری معنادار بین توسعه شهری و ابعاد مذکور است. علاوه بر این، ضرایب مسیر و مقادیر آماره t هر یک از مسیرها، شدت تأثیرگذاری هر بعد را به‌روشنی مشخص می‌کند. همچنین تأثیر توسعه شهری بر بعد اجتماعی با آماره t برابر با ۶۸/۱۱۶ و ضریب مسیر در بازه اطمینان ۰/۹۷۹ تا ۰/۹۹۱ نشان‌دهنده بالاترین میزان اثرگذاری در میان ابعاد است. این نتایج حاکی از آن است که توسعه شهری تأثیری بسیار قوی و مثبت بر مؤلفه‌های اجتماعی، نظیر مشارکت شهروندان، آموزش و آگاهی و افزایش کیفیت زندگی در شهر داشته است. انحراف معیار پایین (۰/۰۰۳) نیز دقت بالای این مسیر را تأیید می‌کند. همچنین مسیر توسعه شهری به کالبدی با آماره t معادل ۶۳/۱۰۷ و ضریب مسیر در بازه ۰/۸۹۱ تا ۰/۹۴۹، تأثیری مثبت و معنادار دارد. توسعه شهری از طریق بهبود زیرساخت‌های فیزیکی، مدیریت بهینه فضاهای شهری و طراحی پایدار محیط نقش چشمگیری در سطح محله دارد. انحراف معیار پایین (۰/۰۱۵) نیز نشان‌دهنده دقت بالا در تحلیل این مسیر است. این نتایج نشان می‌دهند که بعد توسعه در بعد کالبدی محله، به‌عنوان یکی از عوامل کلیدی پایداری، اهمیت قابل‌توجهی دارد. همچنین در مراتب بعدی تأثیر بعد توسعه شهری به اقتصادی با آماره t معادل ۵۰/۱۹۲ و ضریب مسیر در بازه ۰/۸۶۹ تا ۰/۹۴۱ نیز تأثیری مثبت و معنادار دارد. این بعد از طریق مؤلفه‌هایی نظیر بهبود زیرساخت‌های مالی، افزایش سرمایه‌گذاری، رشد کسب‌وکارهای نوین و تقویت فرصت‌های اقتصادی، نقش مؤثری ایفا می‌کند. در نهایت تأثیر بعد توسعه شهری بر زیست‌محیطی با آماره t برابر با ۱۸/۲۲۱ و ضریب مسیر در بازه ۰/۶۹۷ تا

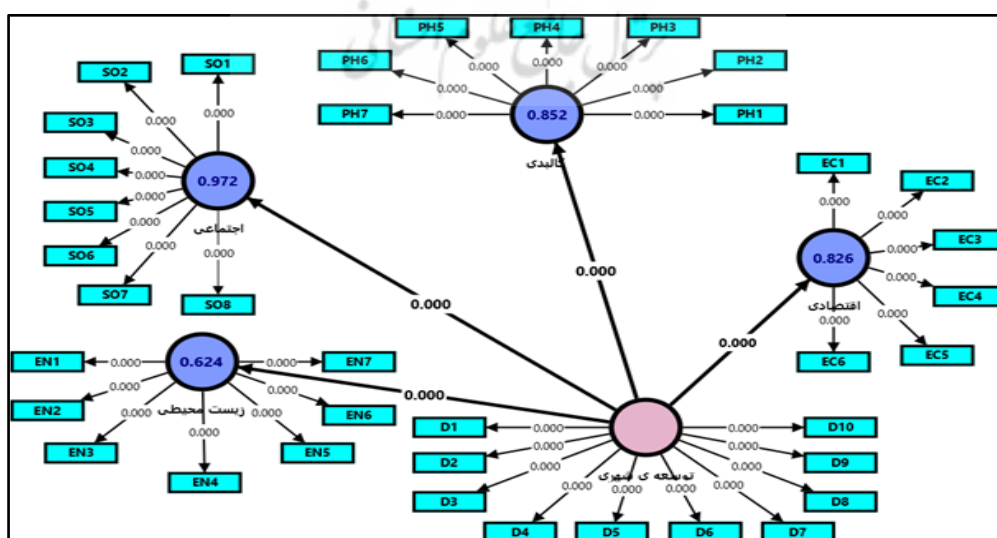
جدول ۳: نتایج آزمون (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۴)

مسیرها	ضریب مسیر	P values	TValue	فاصله اطمینان ۹۷/۵ درصد	فاصله اطمینان ۲/۵ درصد	انحراف معیار (STDEV)	نتیجه گیری
توسعه‌ی شهری -> اجتماعی	۰/۹۸۶	۰/۰۰۰	۶۸/۱۱۶	۰/۹۹۱	۰/۹۷۹	۰/۰۰۳	تأیید
توسعه‌ی شهری -> اقتصادی	۰/۹۰۹	۰/۰۰۰	۵۰/۱۹۲	۰/۹۴۱	۰/۸۶۹	۰/۰۱۸	تأیید
توسعه‌ی شهری -> زیست‌محیطی	۰/۷۹۰	۰/۰۰۰	۱۸/۲۲۱	۰/۸۶۷	۰/۶۹۷	۰/۰۴۳	تأیید
توسعه‌ی شهری -> کالبدی	۰/۹۲۳	۰/۰۰۰	۶۳/۱۰۷	۰/۹۴۹	۰/۸۹۱	۰/۰۱۵	تأیید

با توجه به نتایج این تحلیل، توسعه شهری بر تمامی ابعاد اجتماعی، اقتصادی، زیست‌محیطی و کالبدی تأثیر معنادار و مثبتی دارد. با این حال، ابعاد اجتماعی و کالبدی، با توجه به ضرایب مسیر و مقادیر آماره t بالاتر، نقش برجسته‌تری در این فرآیند ایفا می‌کنند. در عین حال، ابعاد اقتصادی و زیست‌محیطی نیز مکمل این ابعاد بوده و نقش کمتری بر حفظ هویت محله ایفا می‌کنند.

شکل ۳. مدل مفهومی پژوهش با ضرایب معنادار t-value (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۴)

شکل ۴: مدل مفهومی پژوهش با ضرایب معنادار P-value (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۴)

طبق شکل‌های ۳ و ۴، مدل نظری پژوهش از انسجام منطقی برخوردار و با دقت آماری بالا تأیید شده است. تفاوت میزان تأثیر توسعه شهری بر ابعاد مختلف، نشان از آن دارد که فرآیند توسعه در بستر محله‌ای همچون خانی‌آباد، در وهله نخست بیشترین تعامل را با ساختارهای اجتماعی و کالبدی دارد. این مسئله گویای آن است که تغییرات و تحولات شهری، نخست در رفتارها، روابط اجتماعی و فضاهای فیزیکی انعکاس می‌یابد و سپس بر اقتصاد و محیط‌زیست اثرگذار می‌شود. همچنین، شدت بالای ضرایب مسیر در ابعاد اجتماعی و کالبدی می‌تواند به مثابه هشدار برای سیاست‌گذاران باشد که هرگونه تغییر در حوزه برنامه‌ریزی شهری، اگر فاقد پیوست‌های فرهنگی و اجتماعی باشد، ممکن است منجر به آسیب‌دیدگی بافت اجتماعی محله شود. از سوی دیگر، تأثیر مثبت اما پایین‌تر توسعه شهری بر بعد زیست‌محیطی، بیانگر این نکته است که مداخلات شهری، گرچه در راستای ارتقای کیفیت فضاهای سبز یا کاهش آلودگی نقش دارند، اما این نقش هنوز به سطح بهینه نرسیده و نیازمند توجه بیشتری در سیاست‌های محیطی است.

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که توسعه شهری در محله خانی‌آباد تهران در سال‌های اخیر، تحولات قابل‌توجهی در ابعاد کالبدی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی ایجاد کرده است. از یک‌سو، این تحولات به بهبود زیرساخت‌ها، افزایش دسترسی به امکانات رفاهی و ارتقای کیفیت زندگی ساکنان منجر شده است و از سوی دیگر، تغییرات ناخواسته‌ای در هویت محلی و روابط اجتماعی ساکنان به وجود آورده است. تأثیرات کالبدی توسعه شهری در خانی‌آباد به‌وضوح مشاهده می‌شود. ساخت‌وسازهای جدید، افزایش تراکم جمعیتی و تغییر الگوی معماری باعث شده‌اند که برخی از بناهای تاریخی و نشانه‌های فرهنگی محله از بین بروند یا تغییر کاربری دهند. این تغییرات به کاهش حس تعلق و هویت محلی ساکنان انجامیده است. همچنین، تغییرات اجتماعی ناشی از توسعه شهری منجر به کاهش تعاملات اجتماعی سنتی، کاهش همبستگی محلی و افزایش سبک زندگی فردگرایانه در میان ساکنان شده است. از نظر اقتصادی، توسعه تجاری و افزایش مراکز تجاری باعث تغییر در ساختار شغلی محله شده است. مشاغل سنتی که در گذشته جزو ویژگی‌های اصلی این منطقه بودند، به تدریج تحت تأثیر فعالیت‌های اقتصادی جدید قرار گرفته‌اند. این تغییرات اگرچه به رشد اقتصادی و بهبود وضعیت شغلی ساکنان کمک کرده‌اند، اما برخی از نمادهای اقتصادی محله را که هویت خاصی به آن می‌بخشیدند، تحت تأثیر قرار داده است. با وجود این تحولات، برخی مؤلفه‌های هویتی محله همچنان حفظ شده‌اند. مراسم‌های مذهبی، بازارهای محلی و سبک تعاملات اجتماعی در بخش‌هایی از محله همچنان جاری است، هرچند که در معرض تغییرات تدریجی قرار دارند. این امر نشان می‌دهد که با برنامه‌ریزی مناسب و مشارکت ساکنان، امکان حفظ هویت محلی در برابر تغییرات محیطی وجود دارد.

در پاسخ به پرسش‌های پژوهش، نتایج نشان داد که توسعه شهری در محله خانی‌آباد تأثیرات مثبتی بر تمامی ابعاد اجتماعی، اقتصادی، زیست‌محیطی و کالبدی داشته است. با این حال، ابعاد اجتماعی و کالبدی با توجه به ضرایب مسیر و مقادیر آماره t بالاتر، نقش برجسته‌تری در این فرآیند ایفا کرده‌اند. این در حالی است که ابعاد اقتصادی و زیست‌محیطی، هرچند تأثیر مثبت و معناداری دارند، نقش کمتری در حفظ هویت محله ایفا کرده‌اند. در نهایت، این نتایج بیانگر آن هستند که توجه بیشتر به ابعاد اجتماعی و کالبدی می‌تواند در فرآیند توسعه شهری به‌ویژه در محله‌های با هویت تاریخی و فرهنگی اهمیت بیشتری داشته باشد. همچنین با توجه به یافته‌های پژوهش، باید گفت که فرآیند توسعه شهری اگرچه بهبودهایی در کیفیت زندگی و ارتقای شاخص‌های زیربنایی را به همراه داشته، اما بدون در نظر گرفتن مؤلفه‌های فرهنگی و اجتماعی، می‌تواند به فرسایش تدریجی هویت محلی و تضعیف سرمایه اجتماعی منجر شود. نتایج حاکی از آن است که مؤلفه‌های اجتماعی و کالبدی در مقایسه با سایر ابعاد، تأثیر عمیق‌تری بر حفظ یا تضعیف هویت محله داشته‌اند. این امر تأکید می‌کند که در برنامه‌ریزی‌های توسعه‌محور، نباید تنها به رشد فیزیکی و اقتصادی اکتفا کرد، بلکه باید به پیوست‌های فرهنگی و اجتماعی نیز به‌عنوان بخشی ضروری از سیاست‌گذاری شهری توجه داشت.

همچنین نتایج به دست آمده از پژوهش حاضر در محله خانی آباد تهران با یافته‌های مطالعات پیشین داخلی و بین‌المللی هم‌راستا بوده و آن‌ها را در سطحی محلی تأیید می‌کند. برای مثال، همان‌گونه که آسونگو و اودامبو^۹ (۲۰۲۴) تأکید کرده‌اند، جهانی‌شدن می‌تواند منجر به همگن‌سازی فرهنگی شود اما در صورت مدیریت صحیح، به حفظ هویت محلی یاری می‌رساند؛ در تحقیق حاضر نیز مشخص شد که توسعه شهری در صورت توجه به ابعاد فرهنگی، می‌تواند به حفظ هویت اجتماعی منجر شود. همچنین یافته‌ها نشان می‌دهند که توسعه شهری تأثیر مثبتی بر ابعاد اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و زیست‌محیطی دارد، مشروط بر اینکه فرآیند آن با مشارکت مردمی و توجه به فرهنگ بومی همراه باشد. این نتیجه با مطالعاتی مانند روسی و آتایانز^{۱۰} (۲۰۲۳) و لی و همکاران^{۱۱} (۲۰۲۰) که بر اهمیت طراحی انسان‌محور و مشارکت اجتماعی در تقویت هویت فرهنگی تأکید دارند، همخوانی دارد. از سوی دیگر، تأکید پژوهش بر محله خانی آباد به عنوان یک محله شهری، آن را نسبت به تحقیقات کلان‌نگر پیشین متمایز می‌سازد. این مطالعه با بررسی موردی محله خانی آباد نشان می‌دهد که سیاست‌های توسعه‌ای نباید یکسان‌سازی شوند و باید بر اساس زمینه‌های اجتماعی-فرهنگی هر منطقه طراحی گردند؛ مشابه آنچه در کتاب کانپا^{۱۲} (۲۰۲۰) درباره نقش معماری بومی در حفظ هویت آمده است. در مجموع، این پژوهش با تأکید بر ترکیب نگرش محلی، مشارکت اجتماعی و سیاست‌گذاری فرهنگی، الگویی بومی برای توسعه شهری در زمینه‌های مشابه ارائه می‌دهد. در نهایت با توجه به یافته‌های پژوهش، پژوهشگران ۷ پیشنهاد عملیاتی و راهکار کاربردی را پیشنهاد داده‌اند که عبارت‌اند از:

- طراحی شهری با رویکرد هویت‌محور؛
- احیای فضاهای عمومی سنتی؛
- تدوین قوانین و مقررات حفاظتی برای عناصر کالبدی و تاریخی؛
- مشارکت ساکنان در تصمیم‌گیری‌های شهری؛
- سامان‌دهی الگوهای تراکم جمعیتی؛
- ایجاد آموزش و آگاهی‌بخشی؛
- شناسایی و مستندسازی عناصر هویت‌بخش ملموس و ناملموس محله.

سپاسگزاری: بدین‌وسیله از همکاری مشارکت‌کنندگان در این مقاله که سهم مؤثری در جمع‌آوری داده‌ها داشته‌اند، تشکر و قدردانی می‌شود.

حامی مالی: بنا به اظهار نویسنده مسئول، این مقاله حامی مالی نداشته است.

سهم نویسندگان در پژوهش: همه نویسندگان، در نگارش و تنظیم مقاله حاضر نقش و سهم برابر دارند.

تضاد منافع: نویسندگان اعلام می‌دارند هیچ تضاد منافی در رابطه با نویسندگی و یا انتشار این مقاله ندارند.

پی‌نوشت

- 1- Composite reliability
- 2- Discriminant validity
- 3- Average Variance Extracted (AVE)
- 4- Convergent Validity
- 5- Fornell-Larcker
- 6- Dillon-Goldstein

- 7- Boot strapping
- 8- PLS-SEM
- 9- Asongu & Odhiambo
- 10- Rossi & Attaianese
- 11- Li. et al
- 12- Canepa

References

- Asongu, S.A., and Odhiambo, N.M., 2024. The role of globalization in modulating the effect of environmental degradation on inclusive human development. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 37(2), 198-218. <https://doi.org/10.1080/13511610.2020.1745058>
- Bazi, A., 2023. Investigating the relationship between the dimensions of citizens' urban participation and the socio-cultural development of Gorgan city. Conference on Management and Humanities Research in Iran, Tehran. **(In Persian)**
- Bazi, Kh., Mirkatoli, J., and Zaydali, H., 2017. Evaluating the role and impact of local councilors on increasing citizen participation in neighborhood-based urban management (Case study: Gorgan city). *Geography and Development*, 15(46), 147-168. <https://doi.org/10.22111/GDIJ.2017.3062> **(In Persian)**
- Canepa, M.P., 2020. The Iranian expanse: Transforming royal identity through architecture, landscape, and the built environment, 550 BCE–642 CE. University of California Press. <https://www.ucpress.edu/book/9780520290037/the-iranian-expanse>
- Caprar, D.V., and Walker, B.W., 2024. A Guide to Key Theories for Human Resource Management Research (pp. 100-106). Edward Elgar Publishing.
- Chan, C.S., 2022. Culture and identity. In *Hong Kong history: Themes in global perspective* (pp. 157-180). Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-16-2806-1_7
- Fu, L., Zhang, Q., Tang, Y., Pan, J., and Li, Q., 2023. Assessment of urbanization impact on cultural heritage based on a risk-based cumulative impact assessment method. *Heritage Science*, 11(1), 177. <https://doi.org/10.1186/s40494-023-01024-0>
- Jiménez-Caldera, J., Durango-Severiche, G. Y., Pérez-Arévalo, R., Serrano-Montes, J. L., Rodrigo-Comino, J., and Caballero-Calvo, A., 2024. Methodological proposal for the inclusion of citizen participation in the management and planning of urban public spaces. *Cities*, 150, 105008. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2024.105008>
- Karami, P., 2021. The impact of the social-spatial system on urban identity and development. *Comprehensive Studies in Urban Management*, 2(5), 78-84. [Doi: CSUM-2107-1037](https://doi.org/10.22111/CSUM.2107-1037) **(In Persian)**
- Li, J., Krishnamurthy, S., Roders, A. P., and Van Wesemael, P., 2020. Community participation in cultural heritage management: A systematic literature review comparing Chinese and international practices. *Cities*, 96, 102476. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2019.102476>
- Loughran, K., 2018. Urban parks and urban problems: An historical perspective on green space development as a cultural fix. *Urban Studies*, 57(11), 2321-2338. <https://doi.org/10.1177/0042098018763555>
- Niqabi, M., 2013. The Impact of Urban Axes on City Identity: Case Study: Paris City. The First Conference on Architecture and Sustainable Urban Spaces, Mashhad. **(In Persian)**
- Paunovic, I., Müller, C., and Deimel, K., 2023. Citizen Participation for Sustainability and Resilience: A Generational Cohort Perspective on Community Brand Identity Perceptions and Development Priorities in a Rural Community. *Sustainability*, 15(9), 7307. <https://doi.org/10.3390/su15097307>
- Pourmohammadi, M.R., 2022. Urban planning; rethinking the structure of urban development plans. *Danesh Ursazazi*, 6(3), 23-37. <https://doi.org/10.22124/upk.2023.18286.1588> **(In Persian)**
- Rossi E, Attaianesi E. Research Synergies between Sustainability and Human-Centered Design: A Systematic Literature Review. *Sustainability*. 2023; 15(17):12884. <https://doi.org/10.3390/su151712884>
- Rashidi, T., and Malek Hosseini., 2014. Modernity and its impact on women's identification in urban public spaces (Case study: El-Goli Park, Tabriz). *Geography and Urban Planning*, 2(3), 343-370. <https://doi.org/10.22059/JURBANGEO.2014.53060> **(In Persian)**
- Sadeghi, A., and Mousavi Parsai, S.M., 2015. Evaluation and analysis of the factors affecting the tendency to destructive behaviors and its impact on urban areas of Gorgan (historical context). The second scientific research congress of New Horizons in the field of civil engineering, architecture, culture and urban management of Iran, Tehran. **(In Persian)**
- Stefanidou, A., Doumpos, M., and Zopounidis, C., 2024. Culture as a driver of sustainable urban development-Methodological approaches. *Development and Sustainability in Economics and Finance*, 2, 100011. <https://doi.org/10.1016/j.dsef.2024.100011>
- Zali, N., and Ashrafi, S., 2013. An Investigation of Economic Globalization Role on Metropolitan's Sustainable Development. *Strategic Studies of public policy*, 4(11), 1-16. **(In Persian)**